

3. Počátky písemnictví na našem území, vývoj české literatury do doby husitské

- první texty vznik ve staroslověnětině, latině, hebrejštině a němčině
- první texty vytvořili cizinci, kníže Rastislav požádal byzantského císaře o vyslání misionářů, věrozvěstů na území Velkomoravské říše => snaha upevnit víru, vychovat obyvatelstvo, r. 863 na Velkou Moravu bratři Konstantin a Metoděj z jihu ze Soluně, hlásat evangelium, přináší jazyk staroslověnětinu – tehdy si byly slovanské jazyky velmi blízké, podobné, vzniká z bulharsko-makedonského dialektu, Češi staroslověnětině rozumí, podle nich měly být bohoslužby vedeny v jednom národním jazyce, vypravili se do Říma za papežem, aby uznal staroslověnětinu jako bohoslužebný jazyk

Konstantin – později vstoupil do kláštera a přijal řeholní jméno Cyril, zkoumal jazyky, sestavil v Byzanci staroslověnské písmo hlaholici z malých písmen řecké abecedy, cyrilice byla jednodušší, bez kudrlinek, vytvořil ji z velkých písmen řecké abecedy, cyrilice se stala základem pro azbuku

Metoděj – organizátor, diplomat

- odpůrci staroslověnětiny byli proti staroslověnské liturgii, měli obavy, že vytlačí jejich západní liturgii, ale o to se jihoslovanskí kněží nesnažili, chtěli obě církve propojit, po Metodějově smrti staroslověnská kněží vyhnáni, zpřetrhání vazeb s Byzancí, Přemyslovci se orientují na západ
- Velká Morava se stala centrem vzdělanosti, která se šířila mezi ostatní Slovany, šíření písma a staroslověnského spisovného jazyka

1) Staroslověnská literatura

- tvoří ji především překlady, překlad bible, především Nového zákona - evangelií
- původní tvorba zaměřená na obranu slovanské literatury a jazyka

Kyjevské listy – ovlivněno latinskou liturgií, nejstarší dochované originální texty, překlady novozákonních evangelií do staroslověnětiny

Proglas – veršovaná předmluva k evangeliu, připisováno Konstantinovi, první dochovaná slovanská báseň, vyzdvížen význam psaného slova a knih, vysvětlení Konstantinových snah o převedení biblických textů do jazyka, který bude srozumitelný všem, lidé mají právo na bohoslužbu v mateřském jazyce, rozumět jí

Zákon sudným lidem – právní spis pro laiky sepsaný Konstantinem

Život Konstantinův – životopis, život a působení Konstantina, zabývá se výkladem jeho názorů, spory, které vedl, básnický jazyk

Život Metodějův – konkrétně zaměřen na působení Metoděje na Velké Moravě, oslava jeho díla

- Panonské legendy, legendy zaznamenávající život a působení obou bratrů, zaměřují se především na jejich díla, autoři věrozvěsty pokládají za světce
- český biskup Vojtěch příslušník rodu Slavníkovců, kteří byli Přemyslovci vyvražděni (995), konec 10. stol., vědomě navazuje na myšlenky Konstantina a Metoděje

Moravsko-panonské legendy – legenda = epické vyprávění o světcích, o jejich životě, skutcích, ve vyprávění by se měl objevit zázrak, Konstantin a Metoděj stvořili jazyk, tím se zasloužili o kanonizaci, zázrakem je, že dali slovanským národům jazyk a písmo

Sázavský klášter – centrum staroslověnské vzdělanosti, založen mnichem Prokopem r. 1032, rozvoj slovanské liturgie (=křesťanský bohoslužebný řád), 1054 Velké schizma – církevní rozkol mezi východní a západní církví => zastavení vývoje, zakázání staroslověnětiny při bohoslužbách

Legendy – vznikají v latině, zachycují životy prvních světců a jejich skutky – *knížete Václava* (935 zavražděn bratrem Boleslavem, jeho *babičky Ludmily* – oba byli oběťmi rodinných sporů přemyslovské dynastie

Staroslověnská legenda o sv. Václavovi – první staroslověnská legenda, má historický základ, Václav je jako panovník srovnáván s Kristem, zdůraznění jednoty panovníka a církve, vznik v 10. stol., měla pokračování, které vzniklo v 11. stol., Václav zavražděn svým bratrem Boleslavem, Václav představen jako mírumilovný a spravedlivý panovník

2) Latinsky psaná literatura

- od 11. stol. staroslověnština vytlačena, nahrazena latinou, nejvýznamnější jsou v té době legendy a kroniky, přístupná jen některým vrstvám – studenti, feudálové, kněží

Kristiánova legenda – latinsky psaná legenda, konec 10. stol., psaná latinsky, pojednává o umučení sv. Václava a jeho babičky sv. Ludmily, autor obhazuje staroslověnské písemnictví, příbuzný Vojtěcha, zaznamenává působení Konstantina a Metoděje, počátky českého křesťanství, českého státu - *legendy oslavovali i sv. Prokopa, sv. Vojtěcha, sv. Cyrila a Metoděje*

Kronika česká(Chronika Boëmorum) – aurorem Kosmas, patřil k nej přednějších českým vzdělancům, první psané dějiny českých zemí, dějiny jednoho státu jako celku, nejen jednoho místa, první česká kronika psaná latinsky, bohatý slovník, přehled dějin od nejstarších dob – tj. pověst o Praotci Čechovi, hoře Říp, O Přemyslu Oráčovi až po Kosmovu součastnost(1045-1125), nejstarší pověsti a mýty z dějin českého národa

- tři části => *Báje vyprávění starců* – lidová slovesnost, to co slyšel, *Hodnověrné zprávy svědků* – vyprávění pamětníků a očitých svědků, *Vlastní zážitky Kosmasovi* – píše o tom, co sám zažil Kosmas – kanovník vyšehradské kapituly, popsání dějin českých zemí a nejstarší pověsti a mýty, skvělý vypravěč, hodně cestoval, vzdělaný muž, vypravuje barvitě, čtivě, zajímavě líčí příběhy, s humorem, není objektivní, o staroslověnské literatuře nejsou zmínky, zaujatý proti K. a M., nezmiňuje se o Sázavském klášteře, uznává panovníky, kteří se nedostávali do sporu s církví

3) Česky psaná literatura – probouzení národního citění, píše se latinsky a hlavně německy, ale česky psaná literatura v podstatě není, 13. – 14. stol. změna, čeština se stává plnohodnotným literárním jazykem, prosazování národního jazyka

a) písně

Hospodine, pomyluj ny(=Pane, smiluj se nad námi) - dochovaná duchovní lyrika v počeštěné podobě, připisovaná sv. Vojtěchovi, píseň, nebyla obřadním textem, dochovala se, plnila funkci národní hymny, na konci Krleš, Krleš, Krleš = Kyrie Elejson(Pane smiluj se)

Svatý Václave, vévodo české země – píseň z konce 12. stol., Václav jako patron české země, postupně se stávala posvátným textem, molitba ke sv. Václavovi, aby se přimluvil za český lid u Boha

b) epika

Dalimilova kronika – užitý jazyk blízký běžné mluvě, přístupné i laickému publiku, prostší než Alexandreida, veršované

- zachycení českých dějin od počátků do r. 1314 – nastoupení Jana Lucemburského na český trůn, vychází z Kosmovy kroniky, není historicky spolehlivá
- protiněmecké zaměření, snaha vytvořit si vlastní svébytnost, odstranit německý vliv, vlastenecké, nacionální, vyzdvihuje Český stát, nabádá k hrdosti na český původ a znalosti tradic
- např. pověst O Oldřichovi a Boženě
- kronika tak řečeného Dalimila - přídomek Dalimil dosazen později, nepodloženo, autor neznámý, příslušník nižší šlechty, hájí její zájmy
- vyhledávána v době národního obrození

Alexandreida(Alexandreis) – 13. stol., dvorský veršovaný epos, vznešený, ze stejnojmenné německé předlohy přepracována na české poměry, autor neznámý, zřejmě z řad šlechty, vzdělaný, blízko k církvi, za ideálního panovníka si křesťané volí Alexandra Makedonského, Přemysl Otakar II. je k němu přirovnáván, bojovník proti nevěřícím, moralizuje, politicky zaměřená, tlumočí názory české šlechty, jak by měl jednat ideální rytíř a panovník

- český překlad evangelií a žalmů

Vrcholná gotika, „Zlatý věk“ za vlády Karla IV.

- vymření přemyslovského rodu, 1310 nastupují Lucemburkové, z nichž nejvýznamnější byl syn Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny – Karel IV., rozkvět společnosti, kultury a vzdělanosti, Karel IV. českým králem a zároveň císařem Sv. říše římské národa německého, zakladatel Karlovy univerzity, první univerzity ve střední Evropě
- zesvětštění literatury, autoři z širokých vrstev, už nepochází pouze z těch nejvyšších, píší i měšťané, všímají si obyčejného života, roste počet literárních děl, novým žánrem je žakovská lyrika, vznik naučných děl psaných univerzitními profesory, úplný překlad bible do češtiny

1) Latinsky psaná literatura

Zbraslavská kronika – snaha navázat na kroniku českou, práci započal opat Ota, pokračoval Petr Žitavský, veršované, i citace z bible, psaná latinsky, dopsána za vlády Lucemburků

Vita Caroli(= *Život Karlov*) – latinsky, životopis Karla IV., píše o svém mládí v cizině, pobytu v Čechách, náboženské a morální úvahy, mimořádná osobnost – panovník vynikající svou znalostí jazyků, literárně činný

2) Česky psaná literatura

Legendy – Karlem IV. podporované, hlavní je v legendě zázrak, vychází z latinských předloh

Legenda o sv. Prokopu – psána prostým stylem, Prokop je mužem z prostého lidu, zbožný, obětavý a pracovitý, první opat Sázavského kláštera, střediska staroslověnské vzdělanosti

Legenda o sv. Kateřině – děj se odehrává v Alexandrii, krásná Kateřina odmítá své nápadníky, odmítne se stát ženou syna pohanského císaře, ve snu se setká s Ježíšem, zůstane mu věrná, dává mu přednost před všemi, přijímá křesťanskou víru, umírá jako mučednice pro svou víru, obrazné a symbolické

Tkadleček – asi nejnáročnější text té doby, autor neznámý, filosoficko – teologické problémy se řeší prostřednictvím alegorie, složité básnické a rétorické prostředky, zaměřuje se hlavně na literární styl, formu, obrazná pojmenování

- Tkadlečka opustila jeho milá, citové zklamání řeší na úrovni zla a dobra, interpretováno jako střet Středověku(neštěstí) a renesance(tkadleček)

a) Výchovné a satirické básnictví

Hradecký rukopis – vznik kolem r. 1400, soubor satirických textů, satira využívá humoru, ironie, hyperboly, kritika, často mravní ponaučení nebo hrozba hříšníkům, součástí jsou
***Satiry o řemeslnících a konšelích** – útok na řemeslníky a městské úředníky, hrozí jim peklem za nepoctivost a chamtivost

Smil Flaška z Pardubic – český překlad Ezopových bajek, výchovný charakter, alegorie(jinotaje), *Nová rada, zvířata radí lvu, nastupujícímu králi, jak vládnout

b) Žakovská poezie

- satirické básně, rozverně verše studentů Pražské univerzity, vysmívají se druhým i sobě
- makarónská poezie – verše latinské střídají verše české, žakovská poezie psaná i pouze v češtině nebo pouze v latině

Podkoní a žák – satirický spor, rozdělen na dva monology, na řečnické otázky se neočekávají odpovědi

Klaret – vznik učebních příruček po založení univerzity, Klaret píše slovníky, které vysvětlují česky latinské pojmy, tři veršované slovníky ***Vokabulář gramatický, Bohemář, Glosář**

c) divadlo

- vývoj dramatu od liturgických her, fraškovitý charakter her, hry mají svěštější charakter
- Hry tří Marií** – na Velikonoce, tři Marie chtějí nabalzamovat Ježíšovo tělo, ale nenajdou ho
- Mastičkář** – autor vzdělaný, práce se slovem, prostoupeno komikou, parodie na některé biblické události, groteskní scény, není cílem zesměšnit, ale pobavit, spojení vážného s fraškovitým, prostředí trhu, kde Marie nakupují masti, zesměšnění podvodných středověkých lékařů

d) Světská lyrika

- milostné náměty, obohacené žakovskou tvorbou
- Závišova píseň** – vychází z německé předlohy, formálně propracovaná
- Dřevo se listem odievá** – nárek zamilovaného mladíka, metafory, personifikace, využívá ji jako předlohu František Hrubín pro Romanci pro Křídlovku, přebásnil ji

e) Rytířské eposy

- rytířské ideály už většinu společnosti neoslovují, k nám prostřednictvím německé literatury
- dobrodružství, milostné vztahy, cílem je pobavit, určené k přednesu
- Tristram a Izalda** – epos
- Trojánská kronika** – dobrodružné vyprávění o trojské válce